

## BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-<sup>c</sup>Arab, "czf" md.; Steingass, *Dictionary*, s. 1076, 1088; *el-Muvaṭṭa'*, "Büyü<sup>c</sup>", 22; *Müsned*, V, 320; Buhârî, "Büyü<sup>c</sup>", 54, 56; Müslim, "Büyü<sup>c</sup>", 34, 37, 38, "Müsâkât", 15; İbn Mâce, "Ticârât", 38; Ebû Dâvûd, "Büyü<sup>c</sup>", 12, 67; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, VIII, 489 vd.; İbn Abdülberr, *el-Kâfî*, II, 673 vd.; Bâcî, *el-Müntekâ*, Beyrut 1403/1983, V, 7-10; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, I, 265-266; Serahsî, *el-Mebsût*, XII, 191-194; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 161, 175-176; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IV, 226-228; Nevevî, *Şerhu Müslim* (Bulak), X, 169; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (Hatîb), IV, 293; Aynî, *Umde-tü'l-kârî*, Kahire 1348 — Beyrut, ts., XI, 250, 255; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* (Bulak), V, 86, 373; Şevkânî, *Neylü'l-evîâr*, V, 168, 170; *Mv.F.*, IX, 72-80.



MUHSİN KOÇAK

## CÜZÂM

(bk. CÜZZAM).

## CÜZÂM (Benî Cüzâm)

( بنو جذام )

Yemen asıllı olduğu kabul edilen bir Arap kabilesi.

Cüzâm'ın menşei konusu tartışmalıdır. Mudar ve özellikle Esed b. Huzeyme kabileleri, Cüzâm'ı kendi neseplerine bağlayarak onların Yemen kabileleri arasına karışmış bir Mudar kabilesi olduğunu iddia etmişlerdi. Cüzâmlılar'ın büyük çoğunluğu ise kendilerinin Kah-tânîler soyundan Kehlânoğulları'na bağlı olduklarını belirtiyor ve şecerelerini Cüzâm b. Adî b. Hâris... b. Kehlân şeklinde sıralıyorlardı. Daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan kabileler arası rekabet ve siyasî olaylar Cüzâm'ın Yemen asıllı olduğu fikrini desteklemektedir. Menşei hakkındaki bu fikirler kabilenin önemini gösterdiği gibi Cüzâm ile Mudar arasında eskiden var olan bir dostluğun (hilf\*) mevcudiyeti düşüncesini de kuvvetlendirmektedir.

Cüzâm lakabıyla tanınan bu kabilenin kurucusu Amr'ın Âmile ve Lahm adında iki kardeşi daha olup onların da kendi adlarıyla anılan birer büyük kabileleri vardı. Bunlar Kinde'nin amcaları idiler. Cüzâmlılar seylü'l-<sup>c</sup>arim\* dolayısıyla Yemen bölgesini terkederek kuzeye çıkmışlar. Hicaz, Suriye ve Mısır arasındaki arazilere yayılmışlardı. Amman, Maan, Tebük, Eyle, Vâdikurâ, Ezruh, Medyen ve Gazze yerleştikleri başlıca şehirlerdi. Eyle'nin güneydoğusunda Hismâ adlı geniş bir bölge ile Selâsil (Selsel) adlı bir su kaynağı Cüzâm'a ait bulunuyordu.

Cüzâmlılar, Arabistan - Suriye - Mısır arasındaki ticaret yollarında kılavuzluk ve kervan muhafızlığı yaparlardı. İslâm öncesi dönemde bölgeye Bizans hâkim olunca bu devletin tâbii haline gelmişlerdi ve aralarında Hıristiyanlık yayılmıştı. Ancak Hıristiyanlığa bağlılıkları sathî idi; Müşteri yıldızına veya yanında başlarını tıraş ederek ziyaret ettikleri Ukay-sır putuna tapanları bile vardı. Medine'deki yahudi kabilesi Benî Nadîr'in de bunların soyundan geldiği rivayet edilmektedir.

Kabilenin büyük çoğunluğu Hz. Peygamber'in hayatı boyunca İslâm'a karşı olmuştur. Bedir Gazvesi öncesinde Hz. Peygamber'in Kureyş kervanını beklediği sırada durumu Ebû Süfyan'a bir Cüzâmlı haber vermişti. Ancak 6 (628) yılında Hudeybiye Antlaşması'ndan hemen sonra Cüzâm'dan Rifâa b. Zeyd Medine'ye gelerek müslüman olmuş, kabilesine Hz. Peygamber'in yazdığı mektubu götürerek onların da İslâmiyet'i kabul etmelerini sağlamıştı. Fakat bu esnada muhtemelen sadece Rifâa'nın kabilesi müslüman olmuştur. Çünkü aynı sıralarda Hz. Peygamber'in Bizans İmparatoru Herakleios'a gönderdiği elçisi Dihye b. Halife el-Kelbî dönüştür Cüzâmlılar'ın arazisinde geçenken soyuldu. Müslüman olan Cüzâmlılar soyguncularla çatışmaya girdiler. Fakat bunları asil cezalandıran Hz. Peygamber'in Zeyd b. Hârise kumandasında gönderdiği birlik oldu.

Cüzâm kabilesi Mûte'de Bizans kuvvetleri safında müslümanlarla çarpıştı. 629 yılında Hz. Peygamber Amr b. Âs'ı bunların üzerine gönderdi. Medine'den istediği takviye kuvvetlerinin gelmesinden sonra Amr b. Âs Cüzâmlılar'ı Selâsil suyu yakınında mağlûp etti. Zâtü'sselâsil Seriyesi adı verilen bir seferden bir yıl sonra yapılan Tebük Seferi sırasında bazı Cüzâm reisleri Hz. Peygamber'le görüştüler ve İslâmiyet'i kabul ettiler.

Yermük Savaşı'nda (15/636) kabilenin çoğu Bizanslılar safında yer almıştı. Bazı rivayetlere göre İslâm ordusunda da Cüzâmlılar vardı. Ancak bu savaştan sonra Cüzâmlılar müslüman oldular ve Suriye ile Filistin orduları içinde bölgenin fethinde önemli görevler üstlendiler. Amr b. Âs ile Mısır'ın fethine katılıp buraya ilk yerleşenler de Cüzâmlılar olmuştur.

Hz. Ali ile Hz. Muâviye arasındaki ihtilâfta diğer Suriye kabileleri gibi Hz. Muâviye tarafını tutan Cüzâmlılar böylece Emevîler arasında itibar ve nüfuz kazan-

dılar. Kabilenin ileri gelen şahsiyetlerinden Ravh b. Zinbâ' halkı I. Yezîd'e zorla biat ettirmek için Medine ve Mekke üzerine düzenlenen seferlere katıldı. Ravh, Muâviye b. Yezîd'in veliaht göstermesizin önce halifelikten çekilip arkasından ölümü üzerine Emevî idaresinde bir otorite boşluğu ortaya çıktığı ve Abdullah b. Zübeyr'in güç kazandığı bir sırada Mervân b. Hakem'e biat edilmesini sağladığı için hem kendisi hem de kabilesi Mervânîler'in minnettarlığını kazandı.

Emevîler'in yıkılmasına kadar idare üzerinde etkileri devam eden Cüzâmlılar halifeliliğin muhtelif bölgelerine gruplar halinde dağılmışlar, hatta Endülüs'e kadar yayılmışlardı. IX. (XV.) yüzyıl başlarında bile Nil deltasının doğusunda İskenderiye yöresinde Cüzâmlılar vardı. Ayrıca başta Kerek havalisi olmak üzere Belkâ, Şerfa ve Arabe bölgelerinde de varlıklarını sürdürüyorlardı.

## BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kelbî, *Kütübü'l-Esnâm: Putlar Kitabı* (trc. ve nşr. Beyza Düşüngen), Ankara 1969, s. 30, 42, 46; Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 28; II, 555-560, 760; III, 990, 1032; İbn Hişâm, *es-Sire*, III, 339; IV, 375, 612-615, 623; Ya'kübî, *Târîh*, Beyrut 1960, I, 229-230; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), bk. İndeks; İbn Abdürabbih, *el-İkdu'l-ferîd*, IV, 394; Mes'ûdî, *Mürücü'z-zeher* (Meynard), IV, 353; V, 192; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 11, 419, 420-421; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 256-257; Kal-kaşendî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut 1405/1984, s. 191-192; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, *Bulâgu'l-ereb*, III, 287; W. Montgomery Watt, *Mahomet à Médine*, Paris 1959, s. 132-135; Kehhâle, *Mu'cemü'ş-şabâ' illi'l-<sup>c</sup>Arab*, Beyrut 1402/1982, s. 174; H. Lammens, "Cüzâm", *IA*, III, 259-261; C. E. Bosworth, "Djudhâm", *EI<sup>2</sup>* (Fr.), II, 588.



AHMET ÖNKAL

## CÜZ'İ

( الجزى )

Bir varlık türünün yalnız bir veya birkaç ferdine ait olan durum, nitelik, kavram anlamında kullanılan felsefe ve mantık terimi.

Sözlükte "parça, pay, unsur" anlamına gelen Arapça cüz ( الجزى ) kelimesine nisbet eki getirilmek suretiyle türetilmiş bir kelime olup felsefe ve mantıkta küllî'nin karşıtı olarak "bir varlık türünün tamamına değil sadece bir kısmına delâlet eden kavram", "taşıdığı hüküm, konudaki fertlerden sadece bir veya birkaçına şâmil olan önerme, bir ilme göre konuları daha özel olan diğer bir ilim (tabiat ilmine göre tıp ilmi gibi), daha üstte-